

Semir Halilović, doktorski kandidat / PhD Candidate
Univerzitet u Sarajevu / University of Sarajevo
Fakultet političkih nauka / Faculty of Political Sciences
semir.halilovic.007@gmail.com

UDK 94 (497.6)

Pregledni naučni rad

DESUVERENIZACIJA I DETERITORIJALIZACIJA BOSNE I HERCEGOVINE

SOVEREIGNTY STRIPPING AND DETERITORIALIZATION OF BOSNIA AND HERZEGOVINA

Sažetak

ZAVNOBiH-ovo načelo, da je Bosna i Hercegovina „i srpska, i hrvatska, i muslimanska“, doživjelo je svoju pretposljednju, destruktivnu fazu kroz ustavna načela Vašingtonskog i Dejtonskog mirovnog sporazuma. Princip konstitutivnosti u Bosni i Hercegovini je de facto uveden kroz rezoluciju ZAVNOBiH-a, odnosno de iure kroz Ustav SFRJ (1974), Vašingtonski i Dejtonski mirovni sporazum. Riječ je o unutrašnjem mehanizmu koji Bosnu i Hercegovinu čini fragilnom, nedovršenom i autodestruktivnom državom.

„Dejtonska Bosna i Hercegovina“ je naziv koji se danas najčešće upotrebljava u bosanskohercegovačkoj naučnoistraživačkoj zajednici kako bi se istovremeno opisao projekat SAD-a i regionalnih političkih predstavnika, te izrazila distanca u odnosu na „pravu“ Bosnu i Hercegovinu kakva bi trebala biti. Kreacija dejtonske realnosti nije utjelovila ovovremenske sociopolitičke potrebe, niti zadovoljila historijske ili mitološke želje bilo koje od tri bosanskohercegovačke konstitutivne etnije. Konstitutivnost zaustavlja razvoj države i društva, sa jedne, ali i drži tri konstitutivne etnije u međusobnoj protivteži, sa druge strane.

Kao što je tokom Drugog svjetskog rata svoj položaj u „Titovoj“ Jugoslaviji, Bosna i Hercegovina platila umanjnjem historijskih granica, negiranjem bošnjačke nacije i desuverenizacijom zemlje, tako je nakon posljednje agresije na Bosnu i Hercegovinu u ovoj zemlji ustavno inaugurirana teritorijalizacija konstitutivnih etnija kao sljedeći korak unazad. Jačanje etničkog društva i njihovih teritorijalnih jedinica u Bosni i Hercegovini dovode do procesa duboke desuverenizacije države i atomizacije bosanskohercegovačkog društva, a države bez suverenosti, kao jednoće vlasti odnosno bez kompaktnog društva, teško mogu opstati.

Ključne riječi: *Bosna i Hercegovina, suverenost, teritorijalni integritet, Dejtonski mirovni sporazum, ZAVNOBiH*

Summary

ZAVNOBiH's principle that Bosnia and Herzegovina is "both Serbian, Croatian, and Muslim" experienced its penultimate, destructive phase through the constitutional principles of the Washington and Dayton Peace Accords. The principle of constitutivity in Bosnia and Herzegovina was, *de facto*, introduced through the ZAVNOBiH resolution, that is, *de jure* through the SFRY Constitution (1974), the Washington and Dayton Peace Agreements. It is an internal mechanism that makes Bosnia and Herzegovina a fragile, unfinished and self-destructive state.

"Dayton Bosnia and Herzegovina" is the name most commonly used today in the Bosnian scientific research community to describe, at the same time, the project of the United States and regional political representatives, and to express the distance from "real" Bosnia and Herzegovina as it should be. The creation of Dayton reality did not embody contemporary socio-political needs, nor did it satisfy the historical or mythological desires of any of Bosnia and Herzegovina's three constituent ethnic groups. Constitutivity stops the development of the state and society, on the one hand, but also keeps the three constitutive ethnicities in mutual counterbalance, on the other hand.

Just as during the Second World War, Bosnia and Herzegovina paid for its position in "Tito's" Yugoslavia by reducing its historical borders, denying the Bosniak nation and de-sovereignizing the country, so after the last aggression on Bosnia and Herzegovina, the territorial inauguration of the constituent ethnic groups was constitutionally inaugurated. As the next step backwards. The strengthening of ethnic society and their territorial units in Bosnia and Herzegovina leads to a process of deep de-sovereignization of the state and atomization of Bosnian society, and states without sovereignty, as a unity of power, i.e. without a compact society, can hardly survive.

Key words: *Bosnia and Herzegovina, sovereignty, territorial integrity, Dayton Peace Agreement, ZAVNOBiH*

Bosna i Hercegovina danas je cjelovita podijeljena zemlja. Dejtonska građa ove zemlje učinila je dvije stvari istovremeno: potvrdila njen međunarodni subjektivitet i oduzela joj unutrašnji suverenitet. Iz ovakvog ustavnog kroja može se zaključiti da njegov krajnji cilj i nije bio razvoj stabilne države već, zapravo, zamrzavanje postojećeg stanja – kreiranog ratom.

To implicira da trenutno stanje Bosne i Hercegovine nije konačno, odnosno da će se njena unutrašnja, ustavna i teritorijalna konstitucija mijenjati, ali pravac promjena zavisit će, kao i do sada, najvećim dijelom od geopolitičkih

faktora čiji je Bosna i Hercegovina objekt posljednjih pet stoljeća.¹ Sam naziv „dejtonske“ ili „postdejtonske“ Bosne i Hercegovine, kakvim se naučnici i istraživači najčešće služe, u sebi sadrži leksičku distancu od „prave“ države Bosne i Hercegovine, potvrđujući da je ovdje riječ o nečem drugom i izvanjskom.²

Jedni smatraju da se negiranjem postdejtonske Bosne i Hercegovine „ukupna ratna energija samim potpisivanjem mirovnog sporazuma samo transformirala i prvim poslijeratnim izborima 1996. godine legitimirala“,³ drugi tvrde da „nema na svijetu države poput dejtonske BiH, u kojoj postoji nekoliko ustavnih poredaka... ta država nije Bosna i Hercegovina, već njena olupina“,⁴ dok treći zastupaju stav da je dejtonska Bosna i Hercegovina „danas jedina međunarodno priznata evropska država bez pune formalno-pravne suverenosti, a pod nekom vrstom 'protektorata' Ujedinjenih naroda.“⁵

Država bez monolitnog društva i jednoće suvereniteta teško da može preživjeti bez međunarodne pomoći i intervencije kojima Bosna i Hercegovina, u postdejtonskom vremenu, može zahvaliti postojanje na unutrašnjem i međunarodnom planu. Istraživački i naučni diskurs pokušava odgonetnuti uzroke koji su doveli do današnjeg stanja Bosne i Hercegovine kojoj je Dejtonski mirovni sporazum potvrdio status postojanja kao države, sa jedne, oduzimajući joj suverenost i uobičajene državne funkcije, sa druge strane.⁶ Zbog ustavnog, društvenog i političkog *statusa quo* i *sui generis*,

¹ Jović Dejan, „Bosna i Hercegovina i međunarodni sistem u kontekstu 20-godišnjice Dejtonskog sporazuma“, Fakultet političkih nauka Univerziteta u Beogradu, 2016, stranica 34: „Položaj Bosne i Hercegovine, kao i njena stabilnost i unutarnje uređenje, u velikoj mjeri zavise o odnosu snaga u međunarodnoj zajednici i o karakteristikama međunarodnog sistema. Njen je opstanak omogućen izvanjskom intervencijom, koja je Dejtonskim mirovnim sporazumom u real-političkom smislu i uspostavila bosanskohercegovačku državu, prvi put nakon njena proglašenja nezavisnosti od Jugoslavije. Unutarnja političko-institucionalna struktura Bosne i Hercegovine, kao i odnosi moći u njoj, također su dizajnirani izvana.“

² Jović Dejan, „Kakva budućnost za Bosnu i Hercegovinu?“, Reč, 2003, stranica 48: „Daytonski je sporazum prije svega 'tuđih ruku djelo'. O njemu Bosanci i Hercegovci nisu imali mogućnosti da se izjasne, primjerice na referendumu (ili referendumima).“

³ Filandra Šaćir, „Bosna ili Dejton“, Status – magazin za političku kulturu i društvena pitanja, 2004, stranica 59.

⁴ Redžić Enver, „Pogledi iz antiistorije“, Asocijacija nezavisnih intelektualaca „Krug 99“, Sarajevo, 2001, str. 206, citirano prema: Redžić Enver, „ZAVNOBiH – nedovršena istorija Bosne i Hercegovine“, Posebna izdanja Akademije nauka i umjetnosti BiH, 2007, stranica 371.

⁵ Jović Dejan, „Kakva budućnost za Bosnu i Hercegovinu?“, Reč, 2003, stranica 47.

⁶ Duvnjak Nedžad, „Postdejtonska agresija na Bosnu i Hercegovinu“, Godišnjak Pravnog fakulteta u Sarajevu, LIII, 2010, stranica 109: „Tzv. interventne i odbrambene funkcije države Bosne i Hercegovine nisu uopće izdiferencirane u njenom ustavnom sistemu (bar na

dejtonska Bosna i Hercegovina tumači se kao privremeno stanje za koje svi konstitutivni elementi očekuju rasplet prema ambicijama utemeljenim u historiji i ahistoriji.⁷

Nekoliko je uzroka koji su doveli do fragilnosti današnje Bosne i Hercegovine, a jedan od temeljnih jeste uvođenje načela konstitutivnosti naroda u njoj, odnosno odbijanje mogućnosti da se kreira bosanska nacija tokom 20. stoljeća. Formiranje građanskog društva sadrži i raskidanje odnosa koji se kreiraju na bazi prošlosti, jer „princip građanstva je... osnovna osa ustavnih i političkih borbi u procesu preobražaja starog režima u modernu državu.“⁸ Bosanskohercegovačko društvo se, ipak, kreiralo na obrnut način – idući nazad u duboku historiju podijeljenosti.

Nacija svoju konstituciju ne bi trebala izvoditi iz etničkih svojstava, već kroz ugovornu mogućnost građana da kreiraju društvo uređeno na bazi prava i obaveza, ravnopravnosti i slobode, te zajedničkih kulturno-historijskih poveznica. Kreiranje jedne građanske nacije nije samo administrativno-pravni proces već on „pretpostavlja i traži formu kulturne homogenosti... a upotreba zajedničkog jezika i zajedničke političke memorije najtemeljitiji su putevi ostvarivanja ove homogenosti i mobilizacije.“⁹ Bosna i Hercegovina ima zajedničku kulturu i historijske poveznice koji su mogle biti kohezioni element bosanske nacije. Ipak, političke silnice izvana (Srbija, Hrvatska i dio međunarodne zajednice) insistirale su na podijeljenosti bosanskohercegovačkog društva. Ta vrsta političkog rješenja imala je svoje snažne zagovornike i unutar Bosne i Hercegovine.

U modernoj političkoj historiji Bosne i Hercegovine dva su prijelomna događaja bila prilika za stvaranje bosanske nacije, jednog društva koje bi, potom, kreiralo kompaktan suverenitet i unutrašnji teritorijalni integritet. Obje prilike su propuštene, ostavljajući iza sebe teško političko i historijsko

izričit način, iako se mogu izvesti iz ustavne stilizacije da BiH ostaje državom). Te se funkcije, po svemu sudeći, u budućnosti moraju izgrađivati po ustavnom osnovu tzv. dogovorom entiteta (razumije se, uz 'blagoslov' i pritisak međunarodne zajednice zadužene za implementaciju pojedinih aspekata Dejtonskog sporazuma). Ova insuficijencija države BiH je neobična.“

⁷ Jović Dejan, „Kakva budućnost za Bosnu i Hercegovinu?“, Reč, 2003, stranica 57: „Ako, pak, Bosna i Hercegovina ostane pod trajnom međunarodnom kontrolom, ili se s povlačenjem međunarodnih snaga pokaže ponovno preslabom da razoruža nasilne separatiste i politički ne porazi nenasilne separatiste – onda će se postaviti pitanje: kakvog je sve to skupa imalo smisla. Daytonski poredak bio bi u tom drugom slučaju zabilježen ili kao neki novi imperijalni eksperiment, ili pak (što je još gore) kao neki intermezzo između jednog tragičnog sukoba i drugog.“

⁸ Podunavac Milan, „Izgradnja moderne države i nacije“, Godišnjak FPN, 2007, stranica 88.

⁹ Podunavac Milan, „Izgradnja moderne države i nacije“, Godišnjak FPN, 2007, stranica 89.

naslijeđe, u pozitivnom i negativnom kontekstu. Riječ je o prvom zasjedanju ZAVNOBiH-a, sa jedne, odnosno potpisivanju Dejtonskog mirovnog sporazuma, sa druge strane. Iako je ZAVNOBiH proklamovao Bosnu i Hercegovinu kao zasebnu republiku, a Dejtonski mirovni sporazum isporučio mir, ova dva politička dokumenta imaju i svoje negativne strane koje se reflektiraju na današnju Bosnu i Hercegovinu.

Prvo zasjedanje ZAVNOBiH-a, održano u Mrkonjić-Gradu od 25. 11. 1943, bilo je mjesto na kojem su vijećnici djelimično raskrstili sa prošlošću koju su, dogovornom podjelom Bosne i Hercegovine, prethodno kreirale monarhistička Jugoslavija i banovinska Hrvatska. Odričući pravo Srbije i Hrvatske na bosanski teritorij, u fizičkom smislu, rezolucija ZAVNOBiH-a je kroz *de facto* uvođenje načela konstitutivnosti („i srpska, i hrvatska, i muslimanska“) omogućila srbijansko-hrvatsku funkcionalnu kontrolu nad razvojem nezavisne bosanskohercegovačke države i društva.¹⁰

Takva politička logika konstitutivnosti naroda, odnosno nacionalnih rotacija, doživjela je svoju pretposljednju fazu kulminacije četiri decenije kasnije – pregovorima o „miru u Bosni i Hercegovini“ i njenom krajnjom kreacijom – Dejtonskim mirovnim sporazumom. Političko polazište svih pregovora o unutrašnjoj deteritorijalizaciji Bosne i Hercegovine krajem 20. stoljeća bila je upravo zavnbihovska „konstitutivnost naroda“. To je politički mehanizam koji je, postavši bosanskohercegovačka ustavna kategorija, preuzeo funkciju osnovnog argumenta na koji se pozivaju sve političke snage koji početak svoje nacionalne (polu)države vide u konstitutivnim pravima na, svako svoju, etničku teritorijalizaciju unutar Bosne i Hercegovine. Ovakvim rješenjem Bosna i Hercegovina (p)ostaje samo trenutni okvir koji čuva geopolitički kontekst odnosa snaga i koji će samo do tada moći trajati.

Sâm čin obnove bosanskohercegovačke državnosti u Mrkonjić-Gradu 1943, kao događaj koji je očuvao Bosnu i Hercegovinu kao zasebnu republiku, zasjenjen je sa druge dvije odluke koje su, trenutno i dugoročno, ugrožavali tek obnovljenu bosanskohercegovačku državnost. *De facto* uspostavljanjem

¹⁰ Politički referat Rodoljuba Čolakovića na trećem zasjedanju ZAVNOBiH-a; ZAVNOBiH, dokumenti 1945, knjiga II, izd. „Veselin Masleša“, Sarajevo, 1968, stranica 410/411: „Živeći u ravnopravnosti u svojoj uzoj domovini, Srbi i Hrvati imaće najširu mogućnost da se povezuju raznim vezama sa svojom hrvatskom braćom u Srbiji, odnosno srpskom u Hrvatskoj... Takvim demokratskim rješenjem, po kome je Bosna i Hercegovina ravnopravna federalna jedinica, ona više neće biti ni jabuka razdora između Srba i Hrvata niti će muslimansko pitanje moći u rukama muslimanskih reakcionara da bude sredstvo za političke pazare sa srpskom ili hrvatskom reakcijom. Naprotiv, Bosna i Hercegovina biće most koji će vezivati ravnopravnu braću i učvršćivati demokratsku Federativnu Jugoslaviju.“¹⁰

načela „nacionalne konstitutivnosti“,¹¹ kao mehanizma njene sporogoreće destrukcije, u Bosni i Hercegovini je ostavljen prostor za njenu dezintegraciju izvana i iznutra. Drugi čin, koji se gotovo ne spominje, bila je deteritorijalizacija Bosne i Hercegovine, šutke provedena, kroz neubrajanje 11 gradova Novopazarskog sandžaka u sastavni dio državne teritorije Bosne i Hercegovine kojoj su pripadali prethodnih 566 godina.¹² Iako se često tvrdi da je ZAVNOBiH obnovio historijske granice Bosne i Hercegovine, činjenica je da je odlukama ovog i drugih tijela KPJ izvršena deteritorijalizacija Bosne i Hercegovine.¹³

Posljedica zavnobihovske odluke „i srpska, i hrvatska, i muslimanska“ bio je nastavak procesa desuverenizacije Bosne i Hercegovine, jer „pojam suverenosti ustavne države ističe zahtjev da država ima prednost pred pojedinačnim i posebnim interesima koji vladaju u društvu. Ovaj tip suverenosti ostaje do danas mjerodavnim načinom kako da država sačuva političko jedinstvo usprkos opasnim tendencijama koje mogu nastati u okviru društva.“¹⁴ Desuverenizacija Bosne i Hercegovine odvela je, nadalje, do procesa gubitka načela legitimiteta, jer „dok suverenitet omogućuje provođenje državne sile, dotle legitimitet opravdava upotrebu sile.“¹⁵ Ako centralna vlast nema suverenitet, odnosno ako je on kroz „princip trojne konstitutivnosti poslužio kao povod i kao mehanizam da se jedinstveno suvereno pravo razloži na tri prava“,¹⁶ tada unutar jedne, izvana suverene države, egzistiraju tri (polu)države koje čekaju, svaka na svoj, povoljan

¹¹ Vranjek Dejan, „Federalizam i konstitutivnost naroda u Bosni i Hercegovini: od unitarne republike do federalne države“, Političke analize, 2014, stranica 15.

¹² Bandžović Safet, „Bosna i Hercegovina u koncepcijama Komunističke partije Jugoslavije (1941–1945)“, Posebna izdanja Akademije nauka i umjetnosti BiH, 2007, stranica 36: „Na skupštini ZAVNO Sandžaka u martu 1945. donijeta je odluka o raspuštanju ZAVNO Sandžaka i podjeli teritorije Sandžaka između federalnih jedinica Srbije i Crne Gore. Istaknuto je da se radi o 'privremenoj odluci o podjeli'. Na ovom skupu je, prema zapisniku, istaknuto kako u Jugoslaviji postoje četiri naroda: Srbi, Hrvati, Slovenci i Makedonci, sa četiri federalne jedinice, a da su stvorene 'iz specijalnih razloga', još dvije federalne jedinice: Bosna i Hercegovina i Crna Gora.“

¹³ Arhiv Jugoslavije u Beogradu, Biblioteka. Zakonodavni rad Predsedništva AVNOJ-a i Predsedništva privremene Narodne skupštine DFJ (19. novembar 1944 – 27. oktobar 1945. godine). Citirano prema: Bandžović Safet, „Bosna i Hercegovina u koncepcijama Komunističke partije Jugoslavije (1941–1945)“, Posebna izdanja Akademije nauka i umjetnosti BiH, 2007, stranica 37: „Na sjednici Predsjedništva AVNOJ-a od 24. februara 1945. Mile Peruničić, sekretar ovog predsjedništva, u izlaganju o broju vijećnika AVNOJ-a po pojedinim republikama, istakao je da je BiH definirana u granicama određenim Berlinskim kongresom 1878. godine.“

¹⁴ Posavec Zvonko, „O suverenitetu“, Politička misao Vol. XXX, 1993, stranica 151.

¹⁵ Posavec Zvonko, „O suverenitetu“, Politička misao Vol. XXX, 1993, stranica 151.

¹⁶ Filipović Muhamed, „Pitanje o konstitutivnosti naroda u ustavno-pravnoj praksi Bosne i Hercegovine“, Posebna izdanja Akademije nauka i umjetnosti BiH, 2007, stranica 137.

geopolitički kontekst za finalizaciju sopstvenog historijsko-političkog projekta.

Posebno je zanimljivo da su sve odluke ZAVNOBiH-a donesene uz komunističko načelo „bratstva i jedinstva“ koje implicira zajedništvo što bi, u slučaju Bosne i Hercegovine, podrazumijevalo zajedničku bosansku naciju. Umjesto toga, zavnobihovsko „bratstvo i jedinstvo“ je, očito, bilo sigurnije u podijeljenom suverenitetu, izrečenom kroz konstitutivnost naroda pa je Bosna i Hercegovina, umjesto da pripadne građanima, ipak, pripala etnijama.¹⁷ Dodajući tome i odluku sa drugog zasjedanja AVNOJ-a u Jajcu 29. 11. 1943. o federativnoj Jugoslaviji, kao državi sa pet nacija (bez muslimana),¹⁸ zaključujemo da je Bosna i Hercegovina u naredne dvije decenije¹⁹ formalno-pravno preostala samo „i srpska, i hrvatska“,²⁰ ali bez prava na teritorijaliziranje ovih konstitutivnih etnija. Taj proces nastavit će se aprila 1992.

Teritorijaliziranje srpsko-hrvatskih konstitutivnih etnija u Bosni i Hercegovini iznova je započeto krajem 1991. u procesu raspada Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (SFRJ). Tražeći dogovorno, političko čišćenje dijela teritorija Bosne i Hercegovine od pripadnika drugih etnija, predstavnici Srba i Hrvata u Bosni i Hercegovini zagovarali su podjelu Bosne i Hercegovine kroz njenu unutrašnju deteritorijalizaciju u prvoj,

¹⁷ Na drugom zasjedanju ZAVNOBiH-a jula 1944. u Sanskom Mostu izglasana je Deklaracija o pravima građana Bosne i Hercegovine koja je garantovala ravnopravnost Srba, Hrvata i muslimana. Zanimljivo, ova deklaracija nikada nije dobila društveno-političku prednost u Bosni i Hercegovini gdje je, na štetu građanskog društva koje je moglo graditi državu, favorizirano etnički podijeljeno društvo koje je postalo temelj njene razgradnje.

¹⁸ Bandžović Safet, „BiH u raspravama i odlukama drugog zasjedanja AVNOJ-a“, Prilozi, 2002, stranica 195: „Politički status Bošnjaka pod nazivom 'Musliman', kojim su bili priznati na zasjedanju ZAVNOBiH-a, uskraćen je na zasjedanju AVNOJ-a u Jajcu.“

¹⁹ Bilandžić Dušan, „Zlatno doba Bosne i Hercegovine“, Posebna izdanja Akademije nauka i umjetnosti BiH, 2007, stranica 42: „U razdoblju od 1945. do sredine šezdesetih godina Bosna i Hercegovina nije djelovala kao republika nego više kao ekspozitura federalne administracije. Njezini su predstavnici za federalnim stolom pokorno slušali i strogo provodili naredbe saveznoga državno-partijskog središta, držeći BiH u položaju administrativnog područja pod izravnom vlašću federacije. Od sredine šezdesetih do 1971. BiH dostiže razinu političke autonomnosti ostalih republika.“

²⁰ Ribar, I., „Jedna od najznačajnijih pobjeda u revolucionarnoj borbi naših naroda“, u: Tako je rođena nova Jugoslavija, II, Beograd 1963, 131–132, citirano prema Bandžović Safet, „Bosna i Hercegovina u koncepcijama Komunističke partije Jugoslavije (1941–1945)“, Posebna izdanja Akademije nauka i umjetnosti BiH, 2007, stranica 27: „Na prijedlog Sulejmana Filipovića jedino je bio nadopunjen prijedlog odluke o izgradnji Jugoslavije na federativnom principu u članu 2., prihvatanjem amandmana predsjedavajućeg Ivana Ribara, tako da se na kraju ovog člana, gdje se govorilo o osiguravanju ravnopravnosti Srba, Hrvata, Slovenaca, Makedonaca i Crnogoraca, dodalo: 'odnosno naroda Srbije, Hrvatske, Slovenije, Makedonije, Crne Gore, Bosne i Hercegovine'.“²⁰

odnosno secesiju u drugoj pregovaračkoj fazi. Kako su prvobitni, lisabonski pregovori o podjeli zemlje na srpske, hrvatske i muslimanske dijelove propali, uslijedit će provođenje istog cilja oružanim sredstvima i ratnim zločinima. Međunarodna zajednica priznala je Republici Bosni i Hercegovini pravo na nezavisnost, istovremeno joj onemogućavajući pravo na njenu odbranu. Rješenje je ponuđeno za pregovaračkim stolom gdje je osnov za razgovore bila, ponovo, konstitutivnost bosanskohercegovačkih naroda, sa jedne, te njihova teritorijalna zastupljenost iz 1991, sa druge strane.

Nakon dvogodišnjih pregovora „o miru“ prvi sporazum koji je ustavno zagarantovao etničko teritorijaliziranje unutar Bosne i Hercegovine bio je Vašingtonski sporazum kojim je uspostavljena Federacija Bosne i Hercegovine. Ovim sporazumom etničko teritorijaliziranje podignuto je na ustavni nivo, stvaranjem bošnjačko-hrvatske geografije. Ovo je bio početak procesa „entitetske podjele Bosne i Hercegovine što je bilo polazište mirovnog plana Kontakt grupe iz 1994. godine.“²¹ Taj plan će, kroz Dejtonski mirovni sporazum, legalizirati i „srpski“²² dio Bosne i Hercegovine, čime će biti okončan proces etničkog teritorijaliziranja, odnosno unutrašnje desuverenizacije Bosne i Hercegovine. Putanja od *de facto* i *de iure* konstitutivnosti naroda (1943, 1974) do ustavnosti etničkih teritorija u Bosni i Hercegovini pređena je za pedeset godina. Kreirana je „dejtonska Bosna i Hercegovina“ po ustavnim modelima koji su autodestruirajući po državnu suverenost,²³ historijsko-ekonomsku teritorijalnu kompaktnost i mogućnost izgradnje monolitnog bosanskog društva.²⁴

²¹ Sadiković Elmir, „Političke posljedice etničke federalizacije Bosne i Hercegovine“, Fondacija Centar za javno pravo, 2019, stranica 8.

²² Toal Gerard, Dahlman Carl, „Je li etničko čišćenje uspjelo?“, Pilar: časopis za društvene i humanističke studije, Vol. II, 2007, stranica 49: „Iako je Daytonskim sporazumom vodstvu bosanskih Srba pripalo manje teritorija nego što su željeli..., ono je ipak tim sporazumom došlo do priznanja svoje ratne stečevine, Republike Srpske, koja je unutarnjom granicom razgraničena s Federacijom BiH, drugim entitetom koji je u tako postavljenoj BiH predstavljao Muslimane i Hrvate. Etničkim čišćenjem prijeratna demografska geografija BiH značajno se promijenila. Primjenjujući silu i teror, srpska je vojska stvorila teritorij koji je, ne računajući zanemarive manjine poput Roma i Ukrajinaca, bio nastanjen gotovo isključivo stanovnicima koji su se izjašnjavali kao Srbi.“

²³ Jović Dejan, „Kakva budućnost za Bosnu i Hercegovinu?“, Reč, 2003, stranica 48: „Sama daytonska formula u sebi uključuje (privremeno, ali na neodređeni rok) ograničenje suverenosti, a time i suspendiranje demokracije.“

²⁴ Šarčević Edin, „Dejtonski Ustav; karakteristike i problemi“, Status – magazin za političku kulturu i društvena pitanja“, 2008, stranica 154/155: „Mirovni pregovori, parafriranje i pravno obavezujuće zaključenje Okvirnog sporazuma, posebno njegovog Aneksa 4, predstavljaju ugovor tri etničke zajednice tri jugoslavenska naroda, naseljena u tri države. Oni se nalaze u poziciji revolucionarnog ustavotvorca koji na empirijski neprovjerljivoj premisi ekskluzivnog

Prema ustavnom uređenju, Bosna i Hercegovina nema definisano državno uređenje, nema čak ni službeno preveden Ustav na bos./hrv./srp. jezik.²⁵ Riječ je o ustavnoj kreaciji koja ima obilježja federalizma,²⁶ ali joj za takvu vrstu uređenja nedostaju jaki centralni organi; već „ako uzmemo u obzir strukturne slabosti centralnih državnih institucija i način odlučivanja u državnom parlamentu (entitetsko glasanje), Bosna i Hercegovina ima i određena obilježja konfederativnog uređenja, odnosno unije dva entiteta.“²⁷

Iako građani Bosne i Hercegovine nisu imali prilike da u demokratskoj proceduri glasaju za ustave koji su pravno, politički i društveno preokrojili njihovu zemlju, oni su vašingtonsko-dejtonsku Bosnu i Hercegovinu legalizirali na prvim poslijeratnim izborima. Federacija Bosne i Hercegovine je unutar sebe etnički teritorijalizirana na bošnjački i hrvatski dio, dok je drugi bosanskohercegovački entitet, Republika Srpska, „država u punom nacionalnom kapacitetu“.²⁸

Zanimljivo je da, prema Ustavu Bosne i Hercegovine, entiteti imaju pravo kreiranja „posebnih veza“ sa susjednim državama, čime je ostavljena mogućnost da, uza za sada formalno garantovanje bosanskohercegovačke suverenosti i teritorijalnog integriteta, krajnji rezultat ispadne nepovoljan upravo po ove dvije kategorije. *De facto* erozija bosanskohercegovačke dejtonske države iznutra, svakako, može dovesti i do njene upitnosti u međunarodnom poretku, što zavisi od odnosa snaga u geopolitičkom kontekstu. „Dejtonska Bosna i Hercegovina“ je kreirana na osnovu prethodnog *de facto* stanja što se, također, dogodilo u slučaju izuzimanja Novopazarskog sandžaka iz bosanskohercegovačke teritorije pola stoljeća ranije. Zaključuje se da se faktičko stanje u Bosni i Hercegovini u gotovo svim periodima njene historije tokom 19. i 20. stoljeća prevodi na ustavnu kategoriju.

predstavljanja naroda razaraju građansko uređenje Republike BiH i na njegovo mjesto postavljaju model koji je zamišljen kao dogovor tri etnije.“

²⁵ Ademović Nedim, „Značaj i metode tumačenja kroz praksu Ustavnog suda Bosne i Hercegovine“, Anali Pravnog fakulteta Univerziteta u Zenici, 2012, stranica 30: „Prva specifičnost Ustava BiH, pri čijem navodu, nažalost, osjećamo i određenu nelagodu, jeste da on ne egzistira na službenim jezicima Bosne i Hercegovine (u daljnjem tekstu: BiH), već samo na engleskom jeziku.“

²⁶ Begić I. Kasim, „Integrativni i dezintegrativni elementi ustava Bosne i Hercegovine“, Dijalog – časopis za filozofiju i društvenu teoriju, 1998, stranica 109: „Ustav normira federalnu strukturu, istina u odnosu na zajedničke imenitelje savremenog federalizma nešto labavijeg karaktera.“

²⁷ Sadiković Elmir, „Političke posljedice etničke federalizacije Bosne i Hercegovine“, Fondacija Centar za javno pravo, 2019, stranica 8.

²⁸ Filandra Šaćir, „Bosna ili Dejton“, Status – magazin za političku kulturu i društvena pitanja, 2004, stranica 61.

Bosanskohercegovačko društvo i država proteklih 25 godina nisu išli u pravcu integracija, već u pravcu pregovaračkih pozicija iz 1993, kada su po Owen-Stoltenbergovom planu nuđene i prihvaćene tri nacionalne republike unutar „Unije republika Bosne i Hercegovine“. Intervencionizmom Sjedinjenih Američkih Država došlo se do dejtonske Bosne i Hercegovine, ali ona se kreće u samostalnost etničkih teritorija, a ne u pravcu državne centralizacije i jačanja suverenosti.

Sažeto govoreći, supstanca konstitutivnosti naroda bila je stalna matrica beskonačnog dijeljenja Bosne i Hercegovine u društvenom, teritorijalnom i institucionalnom smislu pa se, bez obzira na normiranje komplikovane ustavne strukture Bosne i Hercegovine, autonomnost i snagu entiteta u odnosu na državu, može kazati da je stvarno stanje daleko kompleksnije od njenog *de iure* uređenja. Postdejtonska Bosna i Hercegovina ne može funkcionisati bez asistencije cijele mreže međunarodnih institucija,²⁹ ali se te „dobre usluge“ mogu dvojako tumačiti: kao nedostatak suverenosti države i slabosti njenih institucija, sa jedne, odnosno kroz „autonomno djelovanje mnoštva aktera i centara moći unutar međunarodnih struktura prisutnih u BiH.“³⁰ Uvriježenost mišljenja o međunarodnim simpatijama za pluralnost bosanskohercegovačkog društva demantuju međunarodni sporazumi i planovi o kreaciji Bosne i Hercegovine suprotno historiji i pravu.

Najveći dio postdejtonskog vremena u Bosni i Hercegovini protekao je u međunarodnom čuvanju bosanskohercegovačkog subjektiviteta kao okvira koji drži geopolitički i regionalni balans u ovom dijelu svijeta. Tih 25 godina nakon Dejtonskog mirovnog sporazuma istopljene su u nemogućnosti izgradnje društva i opstrukciji svakog pokušaja da se to dogodi, te u slabljenju suvereniteta i jačanju nacionalnih ustavnih kategorija. Izvjesno je da se Bosna i Hercegovina, kakvu su zapamtile sve živeće generacije, još dugo vremena neće vratiti na političko-historijsku pozornicu, jer je proces konstitutivnosti etnija i teritorija otišao predaleko i bliži je pogubnijem negoli pozitivnom ishodu po Bosnu i Hercegovinu.

Bosanskohercegovačka kriza već je prerasla u hronični međunarodni problem koji su, legalizacijom ratnih zločina i ustavnim normiranjem etničkog teritorijaliziranja, sami (su)kreirali. Ukoliko se unutar bosanskohercegovačkog društva nastavi logika destruktivnih konstitutivno-teritorijalnih procesa, odnosno ukoliko međunarodni poredak odluči da

²⁹ Banović Damir, Gavrić Saša, „Ustavna reforma u Bosni i Hercegovinu“, Politička misao, 2010, stranica 160.

³⁰ Turčalo Sead, „Međunarodna zajednica i izgradnja neuspješne države“, Status – magazin za političku kulturu i društvena pitanja, 2008, stranica 21.

bosanskohercegovački problem ostane čisto unutrašnji, sljedeći korak protiv dejtonske Bosne i Hercegovine neće biti teško predvidjeti, jer novi val desuverenizacije Bosne i Hercegovine mogao bi dovesti do njene finalne deteritorijalizacije.

Literatura

1. Ademović Nedim, „Značaj i metode tumačenja kroz praksu Ustavnog suda Bosne i Hercegovine“, Anali Pravnog fakulteta Univerziteta u Zenici, 2012.
2. Bandžović Safet, „BiH u raspravama i odlukama drugog zasjedanja AVNOJ-a“, Prilozi, 2002.
3. Bandžović Safet, „Bosna i Hercegovina u koncepcijama Komunističke partije Jugoslavije (1941–1945)“, Posebna izdanja Akademije nauka i umjetnosti BiH, 2007.
4. Banović Damir, Gavrić Saša, „Ustavna reforma u Bosni i Hercegovinu“, Politička misao, 2010.
5. Begić I. Kasim, „Integrativni i dezintegrativni elementi ustava Bosne i Hercegovine“, Dijalog – časopis za filozofiju i društvenu teoriju, 1998.
6. Bilandžić Dušan, „Zlatno doba Bosne i Hercegovine“, Posebna izdanja Akademije nauka i umjetnosti BiH, 2007.
7. Duvnjak Nedžad, „Postdejtonska agresija na Bosnu i Hercegovinu“, Godišnjak Pravnog fakulteta u Sarajevu, LIII, 2010.
8. Filandra Šaćir, „Bosna ili Dejton“, Status – magazin za političku kulturu i društvena pitanja, 2004.
9. Filipović Muhamed, „Pitanje o konstitutivnosti naroda u ustavno-pravnoj praksi Bosne i Hercegovine“, Posebna izdanja Akademije nauka i umjetnosti BiH, 2007.
10. Jović Dejan, „Kakva budućnost za Bosnu i Hercegovinu?“, Reč, 2003.
11. Jović Dejan, „Bosna i Hercegovina i međunarodni sistem u kontekstu 20. godišnjice Dejtonskog sporazuma“, Fakultet političkih nauka Univerziteta u Beogradu, 2016.
12. Omerović Enis, „Federacija BiH“, Sarajevski otvoreni centar, 2011.
13. Podunavac Milan, „Izgradnja moderne države i nacije“, Godišnjak FPN, 2007.
14. Posavec Zvonko, „O suverenitetu“, Politička misao, Vol. XXX, 1993.
15. Redžić Enver, „Pogledi iz antiistorije“, Asocijacija nezavisnih intelektualaca „Krug 99“, Sarajevo, 2001, str. 206, citirano prema: Redžić Enver, „ZAVNOBiH – nedovršena istorija Bosne i Hercegovine“, Posebna izdanja Akademije nauka i umjetnosti BiH, 2007.
16. Sadiković Elmir, „Političke posljedice etničke federalizacije Bosne i Hercegovine“, Fondacija Centar za javno pravo, 2019.
17. Šarčević Edin, „Dejtonski Ustav; karakteristike i problemi“, Status – magazin za političku kulturu i društvena pitanja“, 2008.

18. Toal Gerard, Dahlman Carl, „Je li etničko čišćenje uspjelo?“, Pilar: časopis za društvene i humanističke studije, Vol. II, 2007.
19. Turčalo Sead, „Međunarodna zajednica i izgradnja neuspješne države“, Status – magazin za političku kulturu i društvena pitanja, 2008.
20. Vranjek Dejan, „Federalizam i konstitutivnost naroda u Bosni i Hercegovini: od unitarne republike do federalne države“, Političke analize, 2014.